

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**«СЕРГІЙ ВОЛОСЮК ПРОТИ УКРАЇНИ»
(SERGEY VOLOSUYUK v. UKRAINE)**

(Заява № 1291/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

12 березня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

12/06/2009

Це рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Сергій Волосяк проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли судді:

Пієр **Лоренцен** (Peer Lorenzen), **голова**

Райт **Маруст** (Rait Maruste)

Рената **Ягер** (Renate Jaeger)

Марк **Віллігер** (Mark Villiger)

Ізабель **Берро-Лефевр** (Isabelle Berro-Lefèvre)

Мір'яна **Лазарова-Трайковська** (Mirjana Lazarova-

Trajkovska), **судді**

Станіслав **Шевчук** (Stanislav Shevchuk), **суддя ad hoc**,

а також Клаудія **Вестердік** (Claudia Westerdiek), **секретар секції**,

після наради за зачиненими дверима 17 лютого 2009 року постановляє таке рішення, винесене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 1291/02) проти України, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України Сергієм Вікторовичем Волосяком (далі — заявник) 22 жовтня 2002 року.

2. Заявнику було надано правову допомогу паном А. Бущенко, адвокатом, що практикує у Харкові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим паном Ю. Зайцевим.

3. За пунктом 3 статті 5 Конвенції заявник скаржився на те, що його справу не було розглянуто впродовж розумного строку, та на відмову звільнити його з-під варти під час досудового слідства. За пунктом 4 статті 5 Конвенції, він також скаржився на те, що за увесь час перебування його під вартою суд не розглядав подані ним клопотання про звільнення під час провадження. Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що провадження у порушеній проти нього кримінальній справі було надмірно тривалим. Нарешті, заявник скаржився на те, що посадові особи місця попереднього ув'язнення перевіряли його кореспонденцію і покарали його за надсилання листів в обхід існуючого в установі порядку відправлення кореспонденції.

4. 22 травня 2007 року Суд оголосив заяву частково неприйнятною і вирішив направити заяву Уряду. Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29 Конвенції).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник 1976 року народження, нині відбуває покарання у вигляді позбавлення волі.

A. Провадження у кримінальній справі заявника

6. 31 грудня 1999 року заявника, Д. і Г. затримала міліція за підозрою у вчиненні вбивства.

7. 3 січня 2000 року, з огляду на тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрювався заявник, слідчий районної прокуратури м. Дружківки виніс постанову про обрання стосовно заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту строком на два місяці. Того самого дня районний прокурор м. Дружківки санкціонував постанову про взяття заявника під варту, тим самим погодив постанову слідчого.

8. 20 лютого 2000 року районний прокурор м. Дружківки продовжив строк тримання заявника під вартою до 31 березня 2000 року.

9. 23 березня 2000 року заявникові, Д. і Г. було пред'явлено обвинувачення у вбивстві.

10. 24 березня 2000 року слідчий закінчив розслідування і надав заявникові та співообвинуваченим матеріали справи для ознайомлення. Проте 11 квітня 2000 року слідчий відновив розслідування і пред'явив заявникові додаткове обвинувачення у вчиненні пограбування за обтяжуючих обставин. 12 квітня 2000 року слідчий закінчив розслідування, і заявник разом зі співообвинуваченими продовжив знайомитися з матеріалами справи до 27 квітня 2000 року.

11. 6 травня 2000 року прокурор, який здійснював нагляд за розслідуванням, затвердив обвинувальний висновок і направив матеріали справи до Апеляційного суду Донецької області (далі — апеляційний суд) для розгляду в першій інстанції.

12. 17 травня 2000 року апеляційний суд виніс постанову про віддання заявника та співообвинувачених у справі до суду і залишив без змін обраний стосовно них запобіжний захід. Слухання справи відбувалося у присутності прокурора, але за відсутності заявника та його захисника.

13. 2 жовтня 2001 року апеляційний суд провів слухання у справі заявника, розглянувши кілька клопотань, поданих іншими підсудними у цій справі, і відклав розгляд справи до встановлення технічних засобів, потрібних для проведення розгляду справи. За твердженням

заявника, апеляційний суд відклав і розгляд його клопотання про звільнення з-під варти, яке він подав перед слуханням.

14. Згідно з інформацією заявника, за період з 2 жовтня 2001 року до 6 жовтня 2003 року він подав до апеляційного суду приблизно двадцять клопотань про звільнення з-під варти, посилаючись на проблеми зі здоров'ям і на своє право на судовий розгляд справи упродовж розумного строку або на звільнення під час провадження, як це гарантує пункт 3 статті 5 Конвенції. Ці клопотання залишилися без розгляду.

15. 6, 7, 8, 9 і 10 жовтня 2003 року апеляційний суд проводив засідання під час яких досліджував докази і допитував обвинувачених і свідків.

16. Далі судові засідання відбулися 26 і 27 січня, 9, 10, 11, 15, 23 і 24 березня та 26 і 28 квітня 2004 року, під час яких апеляційний суд продовжував дослідження доказів і допит свідків. Протягом зазначеного періоду засідання тричі переносилися через хворобу підсудних і двічі — через нез'явлення в судові засідання захисника іншого підсудного.

17. Листом від 4 березня 2004 року заступник голови апеляційного суду повідомив заявника про те, що його останню скаргу на надмірну тривалість розгляду справи відхилено за тих самих підстав, що й попередні скарги, а саме — з посиланням на переконливі та вагомі причини затримок провадження у справі. Проте в листі не вказувалося, в чому полягав характер цих причин.

18. 6 травня 2004 року апеляційний суд розглянув клопотання заявника про звільнення з-під варти і залишив їх без задоволення, зазначивши, що заявник обвинувачується у тяжкому злочині і в разі звільнення з-під варти може впливати на провадження у справі. Згодом апеляційний суд знову відклав розгляд справи у зв'язку з необхідністю допитати додаткових свідків.

19. 14 травня 2004 року апеляційний суд виніс вирок, у якому, серед іншого, заявника було визнано винним у вчиненні вбивства та пограбуванні за обтяжуючих обставин. Заявника було засуджено до чотирнадцяти років позбавлення волі з урахуванням строку перебування під вартою під час досудового слідства та з конфіскацією майна. 16 грудня 2004 року Верховний Суд залишив цей вирок без змін.

В. Кореспонденція заявника

20. Під час перебування під вартою заявник звертався до різних посадових осіб, включно з прокурором, який здійснював нагляд за установами системи виконання покарань, до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, до Департаменту з питань виконання

покарань і до народних депутатів з листами, у яких скаржився на умови тримання під вартою. Згідно з установленим порядком ці листи відправлялися через посадових осіб місця попереднього ув'язнення, які надсилали їх адресатам. Листи заявника зазнавали автоматичної перевірки і цензури, за винятком листів, які було адресовано прокурорам, а на пізніших етапах перебування під вартою — листів, адресованих Уповноваженому Верховної Ради з прав людини.

21. За словами заявника, у лютому 2003 року, перебуваючи під вартою у слідчому ізоляторі, він написав до Управління державного департаменту з питань виконання покарань в Донецькій області скаргу на погане поводження і незаконне притягнення до дисциплінарної відповідальності, яке застосовувалося до нього посадовими особами слідчого ізолятору. Цю скаргу він надіслав не через посадових осіб установи, а в інший спосіб, тим самим порушивши вимоги національного законодавства. Невдовзі після того, як лист надійшов адресатові, начальник установи притягнув заявника до дисциплінарної відповідальності у вигляді десятиденного тримання в дисциплінарному ізоляторі за порушення порядку відправлення кореспонденції.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

А. Кримінально-процесуальний кодекс від 28 грудня 1960 року (у редакції, чинній на той час)

22. Стаття 236-3 Кодексу передбачає, що санкція прокурора на арешт може бути оскаржена затриманим або його захисником чи законним представником до відповідного районного (міського) суду. Скарга може подаватися безпосередньо до суду або через посадових осіб даного місця попереднього ув'язнення, які зобов'язані впродовж доби після одержання скарги надіслати її до відповідного суду.

23. 21 червня 2001 року до Кодексу було внесено поправки, згідно з якими затриманий підозрюваний у вчиненні злочину мав упродовж сімдесяти двох годин постати перед судом для вирішення питання щодо подальшого тримання його під вартою.

24. Стаття 273 Кодексу вимагає, зокрема, виносити проміжне рішення суду стосовно обрання запобіжного заходу у вигляді окремого документа.

25. Згідно зі статтею 274 Кодексу суд може, за наявності відповідних підстав, своєю ухвалою обрати, змінити або скасувати запобіжний захід щодо підсудного.

В. Закон України «Про попереднє ув'язнення» від 30 червня 1993 року (у редакції, чинній на той час)

26. Стаття 13 Закону передбачає, зокрема, для осіб, узятих під варту, можливість листуватися з родичами, іншими громадянами, а також з юридичними особами з письмового дозволу посадової особи чи органу, в провадженні яких знаходиться кримінальна справа відповідної особи під вартою.

Посадові особи місця попереднього ув'язнення повинні переглядати всі листи ув'язнених, за винятком тих, які адресовані прокуророві. Із 6 лютого 2003 року цей виняток було поширено також на листи, адресовані Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Якщо лист особи, яка перебуває під вартою, стосується провадження в її кримінальній справі, він має бути переданий упродовж трьох діб посадовій особі чи органу, в провадженні яких перебуває ця справа. Листи особи, яка перебуває під вартою, що містять відомості, розголошення яких може перешкодити встановленню істини у справі, адресату не надсилаються, а передаються на розгляд посадовій особі чи органу, в провадженні яких перебуває відповідна справа. Про таке перехоплення кореспонденції має бути повідомлено відповідній особі під вартою та прокуророві.

Якщо лист не стосується провадження у відповідній кримінальній справі, посадові особи місця попереднього ув'язнення мають відповісти на нього або надіслати його адресатові.

27. Згідно із зазначеною статтею закону скарги на рішення прокурора про санкціонування взяття особи під варту як запобіжного заходу мають надсилатися адміністрацією місця попереднього ув'язнення до відповідного суду впродовж доби з часу їх подання, про що одночасно має бути повідомлений прокурор.

28. Згідно зі статтею 15 закону до осіб, взятих під варту, які порушують вимоги режиму, посадові особи місця попереднього ув'язнення можуть застосовувати такі заходи стягнення, як попередження або догана, позачергове залучення до прибирання приміщення або позбавлення права протягом одного місяця купувати продукти харчування та одержувати передачі.

Якщо особа, взята під варту, злісно порушує вимоги режиму, вона, за вмотивованою постановою начальника місця попереднього ув'язнення, може бути поміщена в карцер на строк до десяти діб.

Ця стаття також передбачає, що застосовувані до взятих під варту заходи стягнення мають відповідати тяжкості і характеру провини.

С. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 вересня 1994 року «Про деякі питання, що виникають при застосуванні судами законодавства, яке передбачає оскарження до суду санкції прокурора на арешт» (чинна у відповідний час)

29. У пункті 1 постанови зазначено, що згідно зі статтею 236³ Кримінально-процесуального кодексу України до суду може бути оскаржена лише санкція прокурора на арешт підозрюваного або обвинуваченого, а не рішення слідчого, органу дізнання про застосування як запобіжного заходу взяття під варту чи рішення суду (судді) про обрання такого запобіжного заходу щодо підсудного.

ЩОДО ПРАВА

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

30. Заявник скаржився, що його справу не було розглянуто впродовж розумного строку і що його не було звільнено з-під варти під час провадження, як це передбачає пункт 3 статті 5 Конвенції, у якому, зокрема, зазначено:

«Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті... і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання».

A. Щодо прийнятності

31. Уряд зазначав, що, перебуваючи під вартою під час слідства, заявник мав можливість оскаржити до суду санкцію прокурора про взяття його під варту, якою було погоджено відповідну постанову слідчого. Тому з огляду на те, що не було вичерпано національних засобів юридичного захисту, ця частина скарги має бути відхилена.

32. Заявник з цим не погоджувався, стверджуючи, що засіб юридичного захисту, на який посилався Уряд, не можна вважати ефективним стосовно скарг на надмірно тривале тримання під вартою. Він наголошував, що при розгляді скарги на санкцію прокурора національний суд розглядатиме лише факти, які існували на момент видання такої санкції, тим часом як умови, що на початку виправдовували застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, могли вже змінитися.

33. Суд зауважує, що засіб юридичного захисту, на який посилається Уряд, стосується скарги щодо санкції прокурора на тримання під вартою під час попереднього слідства, а не щодо рішення слідчого про застосування або подовження строку застосування такого запобіжного заходу (див. пункти 22, 27 і 29 вище). Таким чином, зазначений засіб юридичного захисту не можна вважати ефективним,

оскільки він не передбачав можливості оскаржити рішення про застосування згаданого запобіжного заходу (див. ухвалу у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*) від 25 листопада 2003 року, заява № 54825/00). Це означає, що заперечення Уряду має бути відхилене.

34. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною за якихось інших підставах. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Щодо суті

1. Бачення сторін

35. Як стверджував заявник, незважаючи на те, що загальна тривалість тримання його під вартою перевищила чотири роки і чотири місяці, жоден із національних органів не надав відповідного обґрунтування необхідності такого тривалого ув'язнення. Він також доводив, що Уряд не надав доказів того, що заявник, у разі звільнення з-під варти, міг негативно впливати на слідство.

36. Уряд стверджував, що тривале тримання заявника під вартою не становило порушення вимоги «розумного строку», і наголошував, що значна частина відповідальності за загальну тривалість перебування під вартою лежить на самому заявникові, оскільки він витратив багато часу на ознайомлення з матеріалами справи. Уряд також зазначав, що судові засідання неодноразово переносилися через хворобу одного з підсудних і через нез'явлення їхнього захисника в судові засідання. У будь-якому разі підстави для застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою були завжди достатніми.

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи, встановлені практикою Суду

37. Суд повторює, що передусім саме національні судові органи мають подбати про те, щоб тривалість попереднього ув'язнення обвинуваченого у відповідній справі не перевищила розумного строку. Для цього вони мають дослідити всі факти на користь і проти існування реального суспільного інтересу, який, за належного врахування принципу забезпечення презумпції невинуватості, виправдовує відхід від вимоги забезпечення поваги до особистої свободи, і викласти ці міркування у своїх рішеннях про подовження строку тримання під вартою. Саме на підставі таких міркувань,

викладених у відповідних рішеннях судів, Суд має визначити, чи є у справі порушення пункту 3 статті 5 Конвенції. Подальше існування обґрунтованої підозри у вчиненні заарештованою особою відповідного злочину є обов'язковою і неодмінною умовою законності подовження строку тримання під вартою, але зі впливом певного часу ця умова перестає бути достатньою. У таких випадках Суд має встановити, чи продовжують виправдовувати позбавлення свободи інші підстави, наведені судовими органами. Якщо такі підстави є «відповідними» і «достатніми», Суд має також з'ясувати, чи виявили відповідні національні органи «особливу старанність» при здійсненні даного провадження (див. справу «Ткачов проти України» (*Tkachev v. Ukraine*), № 39458/02, п. 45—46, від 13 грудня 2007 року).

38. Згідно з пунктом 3 статті 5 Конвенції, визначаючи доцільність звільнення або подальшого тримання особи під вартою, відповідні посадові особи зобов'язані розглянути й альтернативні заходи забезпечення її явки до суду. Фактично, це положення не лише проголошує право на «розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження», а й передбачає, що «звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання» (див. справу «Іловецький проти Польщі» (*Ilowiecki v. Poland*), № 27504/95, п. 63, від 4 жовтня 2001 року, з додатковими посиланнями).

б. Застосування у цій справі

39. Суд передусім зазначає, що для цілей пункту 3 статті 5 Конвенції тримання заявника під вартою почалося 30 грудня 1999 року і безперервно тривало до його засудження апеляційним судом 14 травня 2004 року (див., зокрема, справу «Пйотр Барановський проти Польщі» (*Piotr Baranowski v. Poland*), № 39742/05, п. 45, від 2 жовтня 2007 року). Таким чином, загальна тривалість тримання заявника під вартою становила чотири роки, чотири місяці і чотирнадцять днів.

40. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою під час попереднього слідства та віддання його до суду, очевидно, виправдовувалося тяжкістю злочину, в якому його обвинувачували. Що стосується етапу судового розгляду справи, то Уряд надав лише рішення, яке було ухвалено апеляційним судом 6 травня 2004 року і в якому зазначено, що обраний стосовно заявника запобіжний захід залишено без змін з огляду на (i) тяжкість злочину та (ii) існування ризику вчинення заявником, у разі його звільнення, певних дій з метою вплинути на слідство у справі. Однак апеляційний суд не навів ніяких конкретних фактів чи доказів, які б доводили існування такого ризику.

41. Таким чином, Суд доходить висновку, що протягом усього часу тримання заявника під вартою єдиною підставою для обрання і

продовження цього запобіжного заходу була тяжкість злочину, в якому підозрювався заявник. Однак зі впливом певного часу ця підстава вже не могла бути достатньою для виправдання тривалого попереднього ув'язнення, і судові органи повинні були визначити якісь інші підстави і чітко назвати їх, вмотивовуючи свої рішення. Втім, у справі, що розглядається, суди не навели жодних таких підстав. Крім того національні органи жодного разу не розглядали можливість обрання, замість тримання під вартою, якогось альтернативного запобіжного заходу, як це передбачено пунктом 3 статті 5 Конвенції.

42. Отже, Суд визнає, що підстави, на яких заявника продовжували тримати під вартою понад чотири роки і чотири місяці, не можна вважати «відповідними і достатніми». Це означає, що було порушено пункт 3 статті 5 Конвенції.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 4 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

43. Заявник скаржився на те, що за увесь час попереднього ув'язнення суд не розглядав його клопотання про звільнення під час провадження, тим самим порушуючи вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції, у якому, зокрема, зазначено:

«Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

A. Щодо прийнятності

44. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною за якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

B. Щодо суті

1. Подання сторін

45. Заявник стверджував, що на жодній стадії провадження він не мав можливості скористатися ефективним засобом юридичного захисту, щоб оскаржити законність тримання під вартою.

46. Уряд зазначав, що згідно з національним законодавством заявник мав можливість оскаржити до суду санкцію прокурора на взяття його під варту, якою було погоджено відповідну постанову

слідчого. Уряд також доводив, що апеляційний суд, віддаючи заявника до суду, розглянув його клопотання про звільнення з-під варти, адже було постановлено залишити обраний стосовно заявника запобіжний захід без змін. Нарешті, Уряд зазначав, що постанова апеляційного суду від 6 травня 2004 року є результатом ефективного судового контролю законності тримання заявника під вартою, як цього вимагає пункт 4 статті 5 Конвенції.

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи, встановлені практикою Суду

47. Суд повторює, що згідно з пунктом 4 статті 5 Конвенції затримана чи взята під варту особа має право ініціювати провадження з метою перевірки судом процесуальних і матеріально-правових умов, які є неодмінними для забезпечення «законності» — у значенні пункту 1 статті 5 Конвенції — позбавлення її свободи. Це означає, що компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, яка послужила підставою для затримання, та легітимність мети, з якою здійснювалися це затримання і подальше тримання під вартою (див. справу «Граусліс проти Литви» (*Grauslys v. Lithuania*), № 36743/97, пункти 51—55, від 10 жовтня 2000 року).

48. У пункті 4 статті 5 зазначено, що «суд без зволікання встановлює законність затримання». Ця вимога містить два аспекти: по-перше, можливість здійснення судового контролю має забезпечуватися невідовзі після взяття особи під варту і, в разі необхідності, з розумною періодичністю надалі. По-друге, таке провадження має здійснюватися з належною старанністю (див. справу «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*), № 59696/00, п. 115, ECHR 2006-... (витяги)).

49. Процедура вирішення питань стосовно тримання під вартою має здійснюватися з дотриманням принципу змагальності і завжди має забезпечувати рівність процесуальних засобів сторін у справі (див. справу «Тжаска проти Польщі» (*Trzaska v. Poland*), № 25792/94, п. 74, від 11 липня 2000 року). Забезпечення затриманому права бути заслуханим — особисто або за допомогою певного представництва — є однією з основоположних гарантій процедури, що застосовується при вирішенні питань позбавлення свободи (див. рішення у справі «Кампаніс проти Греції» (*Kampanis v. Greece*) від 13 липня 1995 року, серія А, № 318-В, п. 47).

50. Хоча пункт 4 статті 5 Конвенції не зобов'язує досліджувати кожний аргумент у доводах особи, взятої під варту, стосовно законності такого заходу, суддя, розглядаючи таке звернення, повинен

врахувати наведені особою конкретні факти, здатні поставити під сумнів існування умов, які для цілей Конвенції є неодмінними для забезпечення «законності» позбавлення свободи (див. справу «Ніколова проти Болгарії» (*Nikolova v. Bulgaria*) [GC], № 31195/96, п. 61, ECHR 1999-II).

b. Застосування у цій справі

51. Суд розглядатиме скаргу заявника за пунктом 4 статті 5 Конвенції, поділивши увесь час, протягом якого до заявника застосовувався запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, на такі періоди: (i) тримання під вартою до віддання до суду; (ii) тримання під вартою на стадії віддання до суду; (iii) тримання під вартою під час судового розгляду.

i. Тримання заявника під вартою до віддання його до суду

52. Суд уже розглянув ефективність оскарження санкції прокурора на взяття заявника під варту, якою було затверджено відповідну постанову слідчого (див. пункт 33 вище). З тих самих міркувань Суд визнає, що такий засіб юридичного захисту не відповідає і вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

53. Суд також зазначає, що національне законодавство не передбачало для заявника ніякого іншого засобу юридичного захисту, за допомогою якого було б забезпечено судовий контроль законності тримання його під вартою у період до віддання його до суду — як на початку зазначеного періоду, так і через розумні проміжки часу в майбутньому. Це означає, що протягом цього періоду тримання заявника під вартою вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції дотримано не було.

ii. Тримання заявника під вартою на стадії віддання його до суду

54. Суд зауважує, що 17 травня 2000 року апеляційний суд розглядав питання подальшого тримання заявника під вартою, коли виносив постанову про віддання його до суду. Однак відповідне рішення було ухвалено апеляційним судом за результатами слухання, яке проводилося в присутності прокурора, але за відсутності заявника та його захисника. У матеріалах справи немає жодних свідчень того, що заявник та його адвокат відмовилися від свого права брати участь у згаданому слуханні. Таким чином, під час цього слухання не було дотримано гарантії рівності процесуальних засобів сторін, оскільки заявник не мав можливості прокоментувати аргументи чи спростувати

підстави, наведені органами кримінального переслідування для того, щоб виправдати тримання його під вартою. До того ж умотивування судової постанови про запобіжний захід, обраний стосовно заявника, насправді не містить посилок на обставини, які могли б виправдовувати подальше тримання його під вартою.

55. Отже, Суд вважає, що слухання, на якому вирішувалося питання про віддання заявника до суду, і прийнята за його результатами постанова не відповідали вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

iii. Тримання під вартою під час судового розгляду

56. Суд зазначає, що згідно з національним законодавством заявник мав право подавати до суду першої інстанції різні клопотання, включаючи клопотання про перегляд законності тримання його під вартою; такі клопотання мали розглядатися під час слухань, які проводилися у справі заявника.

57. Водночас, Суд зауважує, що з 2 жовтня 2001 року до 6 жовтня 2003 року, коли справа заявника перебувала на розгляді в суді, не було проведено жодного слухання. Звідси випливає, що протягом двох років і чотирьох днів заявникові не забезпечувалася можливість домогтися судового контролю законності тримання його під вартою, що суперечить вимогам пункту 4 статті 5 Конвенції.

58. Суд далі зазначає, що Уряд прямо не заперечує того факту, що під час судового розгляду справи заявник неодноразово звертався з клопотаннями звільнити його з-під варти. Але Уряд подав до Суду лише одне рішення, ухвалене національним судом під час судового розгляду справи, яке стосується обраного заявникові запобіжного заходу. Це рішення було ухвалено 6 травня 2004 року — невдовзі після засудження заявника судом 14 травня 2004 року. Таким чином, Суд вважає, що з боку суду не було належного реагування на неодноразові звернення заявника з клопотаннями про звільнення, у зв'язку з чим було порушено вимоги пункту 4 статті 5 Конвенції.

iv. Висновок

59. Суд доходить висновку, що протягом кожного із зазначених періодів заявникові не забезпечувалася можливість домогтися ефективного судового контролю законності тримання його під вартою, як це передбачено пунктом 4 статті 5 Конвенції, і тому постановляє, що це положення Конвенції було порушено.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

60. Заявник скаржився, що провадження в порушеній проти нього кримінальній справі було надмірно тривалим. Заявник посилався при цьому на пункт 1 статті 6 Конвенції, у відповідній частині якого зазначено:

«Кожен має право на... розгляд його справи упродовж розумного строку... судом, ...який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

А. Щодо прийнятності

61. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вона не є неприйнятною на якихось інших підставах. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. Щодо суті

62. Уряд доводив, що кримінальна справа заявника була досить складною, оскільки стосувалася кількох обвинувачених осіб і двох злочинів, а саме — вбивства та пограбування. Проведення ретельного та ефективного розслідування цієї справи було для органів слідства складним завданням. При цьому Уряд також доводив, що загальна тривалість провадження значною мірою була зумовлена поведінкою заявника та інших обвинувачених у справі.

63. Суд повторює, що період, який має братися до уваги при визначенні тривалості провадження у кримінальній справі, починається з дня, коли відповідну особу «обвинувачено» в автономному і матеріально-правовому значенні цього терміна. Цей період закінчується днем, коли остаточно визначено обґрунтованість висунутого обвинувачення або коли кримінальне провадження припинено (див. справи «Рохліна проти Росії» (*Rokhlina v. Russia*), № 54071/00, п. 81, від 7 квітня 2005 року, і «Антоненков та інші проти України» (*Antonenkov and Others v. Ukraine*), № 14183/02, пункти 32, 33, від 22 листопада 2005 року).

64. Таким чином, період, який має розглядатися у цій справі, починається з 31 грудня 1999 року, коли заявника було затримано як підозрюваного у вчиненні вбивства, і закінчується 16 грудня 2004 року, коли Верховний Суд залишив без змін вирок, винесений апеляційним судом. Таким чином, тривалість зазначеного періоду становила чотири роки, одинадцять місяців і сімнадцять днів, протягом яких здійснювалися розслідування і розгляд справи у двох інстанціях.

65. Суд повторює, що розумність тривалості провадження слід оцінювати в контексті обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи, поведінка заявника та відповідних

органів (див., серед багатьох інших джерел, справу «Пелісьє і Сассі проти Франції» (*Pélissier and Sassi v. France*), [GC], № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II). Суд також нагадує, що обвинувачений у кримінальній справі повинен мати право на те, щоб провадження в його справі здійснювалося з особливою ретельністю, особливо у разі якщо його тримають під вартою (див. справи «Нахманович проти Росії» (*Nakhmanovich v. Russia*) № 55669/00, п. 89, від 2 березня 2006 року, та «Юртаєв проти України» (*Yurtayev v. Ukraine*), № 11336/02, п. 37, від 31 січня 2006 року).

66. Суд зазначає, що розслідування у справі заявника було успішно завершено через чотири роки після затримання заявника, решту часу справа перебувала на розгляді в національних судах. Проте, коли справа перебувала на розгляді в національних судах, були тривалі періоди бездіяльності, стосовно яких Уряд не дав відповідного пояснення. Зокрема, Суд має на увазі період з 17 травня 2000 року до 2 жовтня 2001 року, який тривав більше року і чотирьох місяців; період з 2 жовтня 2001 року до 6 жовтня 2003 року, який тривав більше двох років; та період з 10 жовтня 2003 року до 26 січня 2004 року, який тривав приблизно три з половиною місяці. Видається, що протягом цих періодів жодних процесуальних заходів не здійснювалося і зазначені затримки сталися внаслідок поведінки національних органів.

67. Щодо поведінки заявника Суд зазначає, що йому не можна ставити за вину використання доступних за національним законодавством засобів з метою захисту своїх інтересів (див. справу «Сілін проти України» (*Silin v. Ukraine*), № 23926/02, п. 29, від 13 липня 2006 року). Навіть якщо припустити, що клопотання заявника про звільнення з-під варти були безпідставними, вони не призвели до збільшення загальної тривалості провадження.

68. У справах, у яких порушувалися подібні питання, Суд у багатьох випадках визнавав наявність порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (див., наприклад, згадане вище рішення у справі Антоненкова та інших (*Antonenkov and Others*) згадане вище, п. 45; справи «Іванов проти України» (*Ivanov v. Ukraine*), № 15007/02, пункти 74, 75, від 7 грудня 2006 року, та «Беньямінсон проти України» (*Benyaminson v. Ukraine*), № 31585/02, п. 104, від 26 липня 2007 року).

69. Дослідивши всі подані йому матеріали, Суд вважає, що Уряд не навів жодних фактів чи аргументів, які могли б схилити Суд дійти іншого висновку у справі, що розглядається. Керуючись своєю практикою стосовно вирішення таких питань, Суд доходить висновку, що тривалість провадження у цій справі була надмірною і не відповідала вимозі «розумного строку».

70. Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

IV. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

71. Заявник скаржився, що під час тримання його під вартою посадові особи місця попереднього ув'язнення перевіряли його кореспонденцію. Він також скаржився, що його покарали за відправлення листа в обхід існуючого в установі порядку відправлення кореспонденції. В обох випадках заявник посилався на статтю 10 Конвенції. Суд, як контролююча інстанція з юридичної характеристики фактів у справі, має розглянути ці скарги у світлі статті 8 Конвенції, у відповідних положеннях якої зазначено:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. Щодо прийнятності

72. Уряд доводив, що заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту стосовно своєї скарги на автоматично здійснювану перевірку його кореспонденції. Зокрема, заявник повинен був звернутися з такою скаргою до прокурора і оскаржити до суду втручання в його кореспонденцію з боку посадових осіб місця попереднього ув'язнення.

73. Заявник з цим не погоджувався, стверджуючи, що на національному рівні не було ефективного засобу юридичного захисту, яким він міг би скористатися.

74. Суд повторює, що Уряд, який заявляє про невичерпання засобу юридичного захисту, повинен переконати Суд у тому, що у відповідний час такий засіб був ефективним і існував як у теорії, так і на практиці, тобто що він був доступним, міг забезпечити задоволення скарг заявника і мав достатні шанси на успіх (див. справу «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [GC], № 25803/94, п. 76, ECHR 1999-V).

75. Суд зауважує, що листи заявника перевірялися посадовими особами місця попереднього ув'язнення відповідно до статті 13 Закону «Про попереднє ув'язнення», яка передбачала перевірку всієї кореспонденції осіб, узятих під варту, за винятком листів, які адресувалися прокуророві, а з 6 лютого 2003 року — також листів, що надсилались Уповноваженому Верховної Ради з прав людини. Це означає, що звернення заявника зі скаргою до прокурора або до суду в цьому зв'язку не мало б шансів на успіх, оскільки жоден із цих органів

не був уповноважений скасувати законодавчий припис, що лежав в основі такої практики. У будь-якому разі Уряд не навів жодного прикладу з національної судової практики, щоб продемонструвати, що засоби юридичного захисту, про які йдеться, могли б реально виправити ситуацію заявника.

76. У світлі зазначених вище міркувань Суд вважає, що заявника не можна звинуватити у невикористанні юридичних засобів національного захисту, на які посилався Уряд, і відхиляє заперечення Уряду з цього приводу.

77. Суд вважає, що ці скарги заявника не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними за якихось інших підстав. Отже, вони оголошуються прийнятними.

В. Щодо суті

1. Подання сторін

78. Заявник стверджував, що втручання в його кореспонденцію здійснювалося не згідно із законом у значенні Конвенції. Він також стверджував, що це втручання не мало легітимної мети, особливо коли йшлося про його листи до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та до інших державних органів, і що воно не було необхідним у демократичному суспільстві.

79. Крім того, за твердженням заявника, поміщення його в дисциплінарний ізолятор на десять днів як покарання за відправлення листа в обхід контролю з боку посадових осіб місця попереднього ув'язнення становило втручання в його право, гарантоване статтею 8 Конвенції, і не відповідало вимогам пункту 2 цієї статті.

80. Уряд визнавав той факт, що практика перевірки кореспонденції заявника становила втручання в його право на повагу до своєї кореспонденції. Водночас, Уряд доводив, що це втручання здійснювалося згідно із законом і з легітимною метою — не допустити, щоб заявник ухилявся від правосуддя і перешкоджав розслідуванню злочину, у вчиненні якого він обвинувачувався. Уряд також доводив, що зазначене втручання було необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети. Нарешті, Уряд зазначав, що з 6 лютого 2003 року листи заявника до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини не підлягали перевірці.

2. Оцінка Суду

а. Перевірка кореспонденції

81. Суд зазначає, що сторони не заперечували того, що перевірка кореспонденції заявника, здійснювана посадовими особами установи, в якій його тримали під вартою, становила втручання у право заявника на повагу до своєї кореспонденції, гарантоване пунктом 1 статті 8 Конвенції. Суд також зазначає, що таке втручання суперечить статті 8 Конвенції, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не має однієї або кількох легітимних цілей, зазначених у пункті 2 статті 8 Конвенції, а також не є «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення цих цілей (див. рішення у справах «Сільвер та інші проти Сполученого Королівства» (*Silver and Others v. the United Kingdom*) від 25 березня 1983 року, п. 84, серія А, № 61, «Кемпбелл проти Сполученого Королівства» (*Campbell v. the United Kingdom*) від 25 березня 1992 року, п. 34, серія А, № 233, «Калоджеро Діана проти Італії» (*Calogero Diana v. Italy*) від 15 листопада 1996 року, п. 28, *Reports* 1996-V, та «Петра проти Румунії» (*Petra v. Romania*) від 23 вересня 1998 року, п. 36, *Reports* 1998-VII).

82. Словосполучення «згідно із законом» не лише вимагає дотримання національного закону, а й стосується якості такого закону (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Галфорд проти Сполученого Королівства» (*Halford v. the United Kingdom*) від 25 червня 1997 року, п. 49, *Reports* 1997-III, та справу «Барановський проти Польщі» (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, п. 52, ECHR 2000-III). Суд нагадує, що національне законодавство має з достатньою чіткістю визначати межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного права, наданого органам влади, щоб забезпечувати громадянам той мінімальний рівень захисту, на який вони мають право згідно з принципом верховенства права в демократичному суспільстві (див. рішення у справі «Доменічіні проти Італії» (*Domenichini v. Italy*) від 15 листопада 1996 року, п. 33, *Reports* 1996-V).

83. Суд у своїй практиці вже визнав, що перевірка кореспонденції в'язнів, здійснювана в автоматичному режимі на підставі правових норм, які сформульовані в досить загальній формі і які надають адміністрації місьць позбавлення волі широкі дискреційні повноваження у цьому зв'язку, становить практику, яка не відповідає вимогам статті 8 Конвенції (див. справи «Нєдбала проти Польщі» (*Niedbala v. Poland*), № 27915/95, пункти 81—84, від 4 липня 2000 року, «Салапа проти Польщі» (*Salapa v. Poland*), № 35489/97, пункти 97—102, від 19 грудня 2002 року).

84. У справі, що розглядається, Суд зауважує, що на підставі національного законодавства (див. пункт 26 вище) посадові особи місця попереднього ув'язнення перевіряли всі листи (за зовсім незначними винятками) осіб, узятих під варту. Зокрема, до 6 лютого 2003 року винятком були тільки листи, адресовані прокуророві, а після 6 лютого 2003 року, під час перебування заявника під вартою,

перевірці вже не підлягали й листи, адресовані Уповноваженому Верховної Ради з прав людини.

85. У відповідних положеннях національного закону додатково не проводилося розмежування між різними категоріями осіб, з якими було дозволено листуватися в'язням, наприклад між правоохоронними та іншими національними органами, конвенційними та іншими міжнародними органами, родичами, адвокатами та ін. До того ж, оскільки перевірка здійснювалася в автоматичному режимі, органи влади не були зобов'язані виносити вмотивовані рішення із зазначенням підстав, на яких перевіряється кореспонденція. У законі також не уточнювалося, чи особа під вартою мала право бути поінформованою про ті чи інші зміни в листах, які вона відправляла. У ньому не передбачалося й конкретних засобів юридичного захисту, за допомогою яких особа, взята під варту, могла б оскаржити спосіб чи межі застосування заходів перевірки, передбачених законом.

86. З огляду на викладені міркування Суд доходить висновку, що чинні положення національного законодавства не визначали з достатньою чіткістю межі та спосіб здійснення відповідного дискреційного повноваження, наданого органам державної влади стосовно перевірки кореспонденції осіб, узятих під варту. Тобто оскаржуване втручання здійснювалося не «згідно із законом». Тому Суд не вважає за необхідне з'ясовувати, чи було дотримано в цій справі інших вимог пункту 2 статті 8, і постановляє, що було порушено це положення.

б. Поміщення заявника до дисциплінарного ізолятора

і. Встановлення фактів

87. Суд зазначає, що Уряд не подав ані доказів, які могли б спростувати твердження заявника в цій скарзі, ані відповідних пояснень. Суд зауважує, що ненадання Урядом наявної у нього інформації без задовільного пояснення може слугувати підставою для висновків про обґрунтованість тверджень у скарзі заявника (див., *mutatis mutandis*, справу «Ахмет Езканет та інші проти Туреччини» (*Ahmet Özkanet and Others v. Turkey*), № 21689/93, п. 426, від 6 квітня 2004 року). Оскільки Уряд не висловив жодної думки з приводу тверджень заявника, які, зі свого боку, були послідовно й чітко сформульовані, Суд погоджується з версією щодо фактів, яку подав заявник.

ii. Чи мало місце втручання

88. Суд зауважує, що заявника помістили до дисциплінарного ізолятора, покаравши його таким чином за відправлення листа в заборонений спосіб, тоді як він повинен був, як цього вимагав національний закон, відправити його через посадових осіб установи, в якій його тримали під вартою. Хоча покарання й не позначилося безпосередньо на відправленні та доставці самого цього листа, воно мало на меті вплинути на вибір заявником способу відправлення листів у майбутньому.

89. Тому Суд визнає, що зазначене покарання становило втручання у право заявника на повагу до своєї кореспонденції у значенні пункту 1 статті 8 Конвенції.

iii. Чи було втручання здійснено «згідно із законом»

90. Суд зауважує, що стаття 15 Закону «Про попереднє ув'язнення» передбачала, що однією з мір покарання, застосовуваних до осіб, узятих під варту, за порушення режиму, було поміщення порушника в карцер на строк до десяти діб. У статті не уточнювалися конкретні питання та підстави для застосування такого заходу (див. пункт 28 вище), що могло породжувати сумніви стосовно того, чи дотримано вимогу якості закону. Але Суд не вважає за необхідне спинятися на цьому питанні, оскільки в будь-якому разі це втручання не відповідало вимогам статті 8 Конвенції з огляду на викладені нижче міркування.

iv. Чи мало втручання легітимну мету і чи було воно необхідним у демократичному суспільстві

91. Суд зазначає, що втручання, про яке йдеться, здійснювалося з легітимною метою — запобігти порушенням громадського порядку та злочинам. Водночас, Суд зазначає, що лист, у зв'язку з яким заявника було покарано, був адресований органу державної влади, до відання якого належала установа, в якій заявника тримали під вартою. Тобто цей лист не породжував ризику перешкодження правосуддю з боку заявника чи будь-якого іншого потенційного ризику, яким виправдовувалася існуюча на національному рівні вимога відправлення листів виключно в установленому порядку. До того ж заявник, надіславши листа в обхід контролю з боку установи попереднього ув'язнення, вчинив відносно незначне правопорушення, тим часом як йому призначили за це найсуворіше дисциплінарне покарання. Нарешті, Суд зауважує, що заявник не мав засобу юридичного захисту, за допомогою якого можна було б ефективно оскаржити такий дисциплінарний захід (порівн. зі справою «Пузинас

проти Литви (№ 2)» (*Puzinas v. Lithuania (no. 2)*), № 63767/00, пункти 30—35, від 9 січня 2007 року).

92. За цих обставин Суд вважає, що в справі, яка розглядається, — навіть якщо враховувати звичайні та обґрунтовані вимоги режиму тримання під вартою, — відповідні посадові особи вийшли за межі наданої їм свободи розсуду і що втручання не було пропорційним і необхідним у демократичному суспільстві. Звідси випливає, що було порушено статтю 8 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

93. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

94. Заявник вимагав 300 000 євро відшкодування моральної шкоди.

95. Уряд вважав, що сума відшкодування, яку вимагав заявник, є надмірною і необґрунтованою.

96. Суд вважає, що порушення, виявлені в цій справі, могли спричинити заявникові страждання і неспокій. Керуючись принципом справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 3000 євро відшкодування моральної шкоди.

B. Судові та інші витрати

97. Заявник також вимагав 3000 євро відшкодування судових та інших витрат.

98. Уряд стверджував, що заявлена сума відшкодування необґрунтована, оскільки заявник не подав необхідних підтверджувальних документів.

99. Суд зазначає, що заявник не надав доказів на підтвердження своїх вимог стосовно компенсації за судові та інші витрати. Тому Суд вирішує не призначати компенсації за цим пунктом.

C. Пеня

100. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, плюс три відсотки.

На цих підставах Суд одноголосно:

1. *Оголошує* решту заяви прийнятною.
2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.
3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 4 статті 5 Конвенції.
4. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.
5. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з перевіркою кореспонденції заявника.
6. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з дисциплінарним покаранням, призначеним заявникові в місці попереднього ув'язнення.
7. *Постановляє, що:*
 - a) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 3000 (три тисячі) євро відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто із зазначеної суми; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - b) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського Центрального Банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.
8. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 12 березня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік,
Секретар

Пеер Лоренцен ,
Голова